

GAZDASÁGI SZERKEZETVÁLTÁS AZ EURÓPAI UNIÓBAN, A MEZŐGAZDASÁG ÁTALAKULÓ SZEREPE

Katona Tamás
egyetemi tanár

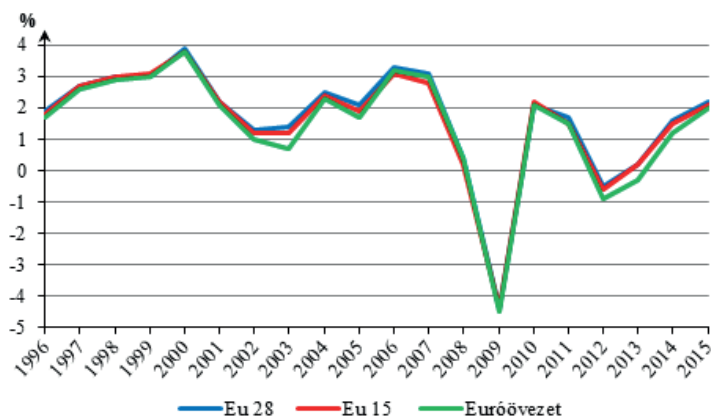
Szegedi Tudományegyetem

Makrogazdasági tendenciák

A világgazdaság erősen hullámzó időszakot élt meg az utóbbi nyolc évben; a 2008-ban kitört pénzügyi válság átsapott reálgazdasági válságba, amelynek 2009 volt a mélypontja. Abban az évben 0,7%-kal zsugorodott a globális gazdaság, a fejlett országok bruttó hazai terméke 3,3%-kal, az Európai Unióé 4,5%-kal visszaesett. A következő éveket lassú, felemás konszolidáció jellemezte. Elmélyült az európai országok adósságválsága, az államháztartási helyzet több országban is csak nagyon lassan stabilizálódik, és maga az eurózóna is komoly krízisen esik át. A pénzpiacok bizalmának helyreállításához, a növekedés beindításához jelentős monetáris lazításra volt szükség. Ugyanakkor a feltörekvő gazdaságokat kevésbé rázta meg a válság, mint a fejlett világot. Ezért a globális gazdaság 2010-ben már ismét dinamikusán, 5,1%-kal, míg az Európai Unió csak 2,1%-kal bővült. A következő két évben voltak megtorpanások: az eurózóna déli országaiban súlyosbodtak az államháztartás finanszírozásának problémái, sokan még az eurózóna szétesését is vizionálták; 2011-ben az eurózóna 1,5%-kal bővült, a következő évben viszont 0,9%-os GDP csökkenés következett be, amely 2013-ban további 0,3%-os visszaeséssel folytatódott. Eközben a teljes Európai Unió gazdasága túljutott a recesszió, és 2013-ban már szerény mértékben, 0,2 %-kal nőtt a bruttó hazai termék. Az ezt követő évben a várakozásoktól némileg elmaradva az Európai Unió egészében 1,6%-kal, az eurózónában 1,2%-kal, míg 2015-ben 2,2%-kal, az eurózónában 2%-kal emelkedett a GDP az előző év azonos időszakához képest.

1. ábra

A GDP volumenindex alakulása az Európai Unióban

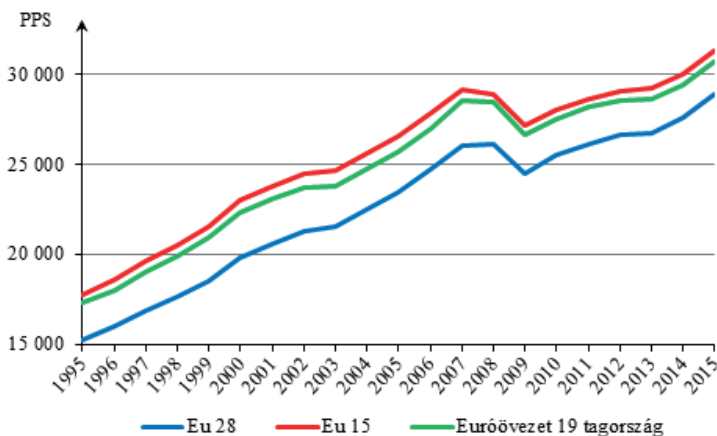
Saját szerkesztés
Adatforrás: Eurostat

Visszatekintés az elmúlt két évtizedre

Ha a legfontosabb gazdaság- és társadalomstatisztikai indikátorok alapján vizsgáljuk az Európai Unió egyes tagországainak helyzetét, akkor az utóbbi két évtizedben tendenciaszerű, de nem az alapvető struktúrát érintő változásokat tapasztalhatunk. Az 1995-ben 15 tagúra bővült unió országait a fejlettség alapján két csoportra, Észak és Dél csoportra lehet osztani. Az Észak csoportba tartoznak az észak-európai országok, a Benelux államok, Ausztria, Németország, Nagy-Britannia, Írország és Franciaország, a Dél csoportba a dél-európai országok.

2. ábra

A GDP egy főre jutó értékének változása az Európai Unióban

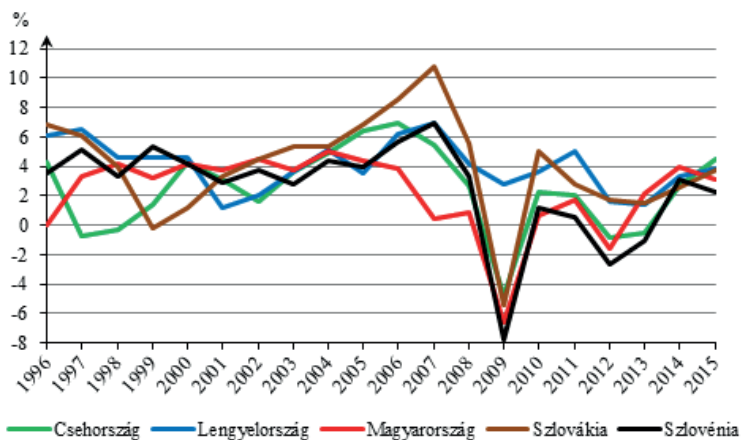

Saját szerkesztés
Adatforrás: Eurostat

Az utóbbi tíz esztendőben csatlakozott államok abban az időszakban két kategóriába sorolhatók: az egyik a Visegrádi, a másik a Balti-Balkáni csoport. Az előbbibe tartozott a névadó 4 visegrádi ország mellett Szlovénia és Horvátország, míg az utóbbiba a 3 balti ország és a 2 kelet-balkáni ország. A két dél-európai szigetország, Ciprus és Málta a Dél csoporthoz álltak közel.

3. ábra

A GDP volumenindex alakulása a visegrádi államokban és Szlovéniában

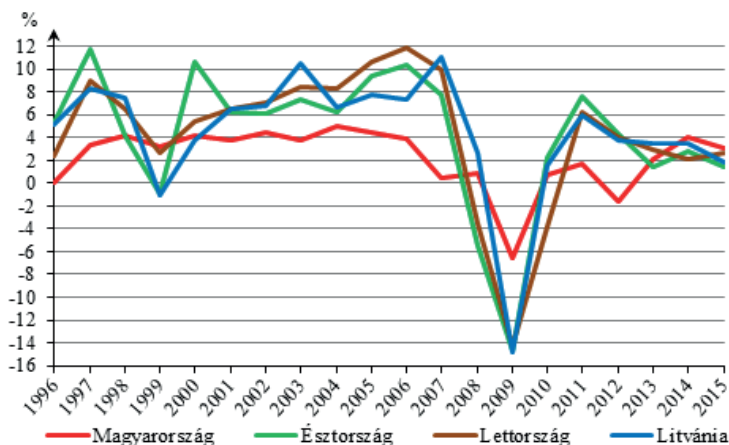

Saját szerkesztés
Adatforrás: Eurostat

A kategóriába sorolás természetesen a statisztikai indikátorok alapján történt, a határok nem merevek, azaz a csoportok nem zártak, és néhány ország bizonyos ismérvek alapján szomszédos fejlettségi típusba is besorolható lenne.

4. ábra

A GDP volumenindex alakulása Magyarországon és a balti államokban

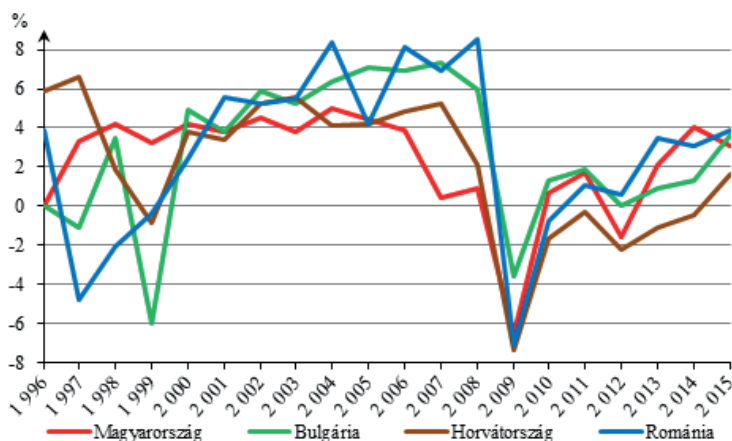

Saját szerkesztés
Adatforrás: Eurostat

Az utóbbi évtizedben végbement legjelentősebb változás a balti országok felzárkózása, így ma már egyértelműen Visegrádi-Balti és Balkáni csoportokról kell beszélni. A másik fontos módosulás: Szlovénia és Csehország, illetve a Dél csoport néhány országa között jelentős a fejlettségbeli átfedés, azaz e két ország megelőzött több dél-európai országot. A magyar gazdaság- és társadalomstatistikai indikátorok azt tükrözik, hogy Magyarország lemaradóban van a Visegrádi-Balti csoporttól, azonban még egyértelműen ide tartozik. A jelenleg Balkán csoportba sorolt Horvátország utolérheti az előbbieket, de a mutatói alapján egyelőre nem tartozik közéjük. A két kelet-balkáni ország felzárkózása jól érzékelhető, de a távolság a két csoport között még számottevő.

5. ábra

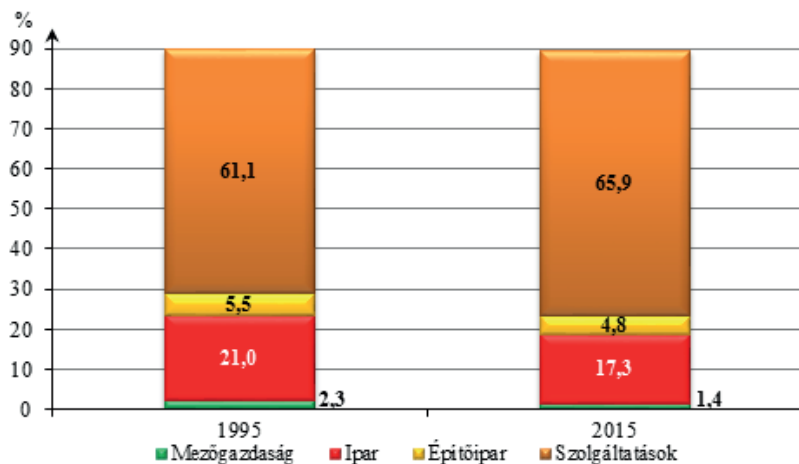
A GDP volumenindex alakulása Magyarországon és a balkáni államokban

Saját szerkesztés
Adatforrás: Eurostat

Az egyes nemzetgazdaságok bruttó hazai termékének előállításában a főbb ágazatok a gazdaságtörténeti és -földrajzi sajátosságoknak megfelelően különböző súllyal szerepelnek, azok aránya az időtényező függvényében is módosul. Az 1995-2015 közötti időszakban az Európai Unió egészében többek között a technológiai fejlődés, az egyes ágazatok eszköz-élőmunka igény arányváltozása, a világgazdaság válsága, valamint a migrációs folyamatok hatására valamelyest csökkent a mezőgazdaság, az ipar és az építőipar bruttó hozzáadott értékének GDP-hez viszonyított aránya, és megnőtt a szolgáltató ágazatok szerepe. A változások iránya, mértéke az egyes tagállamok sajátosságai mellett típusjegyként jellemzi a fenti, statisztikai indikátorok szerint megkülönböztetett országscsoportokat is.

A főbb nemzetgazdasági ágazatok bruttó hozzáadott értékének GDP-hez viszonyított aránya

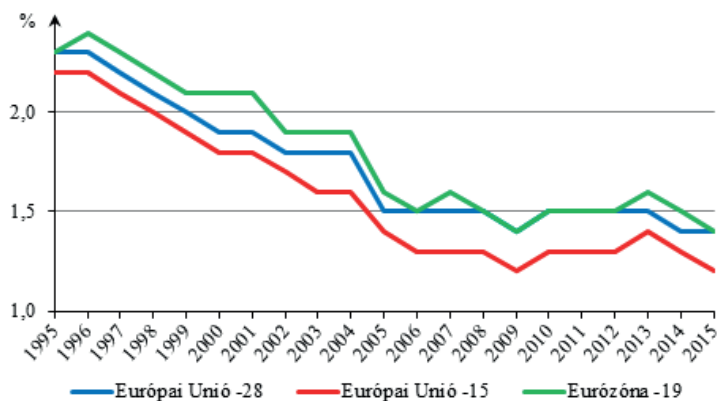

Saját szerkesztés
Adatforrás: Eurostat

Ha a *mezőgazdaság* szerepét vizsgáljuk az Európai Unió gazdaságaiban, akkor azt kell áttekintenünk, miként alakult a gazdasági teljesítmény húsz esztendő alatt. Az Európai Unió egyesített bruttó hazai terméke 39%-kal nőtt, míg a mezőgazdaság hozzáadott értéke a GDP arányában 0,9%-kal csökkent. A növekvő GDP arányában ez azt jelenti, hogy a mezőgazdaság teljesítménye 2015-ben mintegy kétötödével alacsonyabb mértékben járult hozzá a bruttó hazai termék előállításához a húsz év előttinél, noha volumene 16%-kal emelkedett a vizsgált időszakban. A változás két jól elhatárolható szakaszra bontható: az Unióban 1995-2005 között csaknem egyenletesen – évente 0,1 százalékponttal – csökkent az ágazat GDP előállításban betöltött súlya; 2005-től pedig 1,5 százalékpont körül állandósult ez az arány. A 2004 előtt társult 15 tagállamban 1, az eurózónához tartozó uniós országokban szintén 0,9 százalékponttal – azaz ugyancsak mintegy 40%-kal – csökkent a mezőgazdaság szerepe az eltelt 20 esztendőben. Az ágazat GDP előállításában csökkenő súlyát az egyes nemzetgazdaságok vonatkozásában meglehetősen széles spektrumban, 0,3-13,9 százalékpont közötti sávban változó mutató jellemzi.

7. ábra

A mezőgazdaság hozzáadott értéke a GDP %-ában

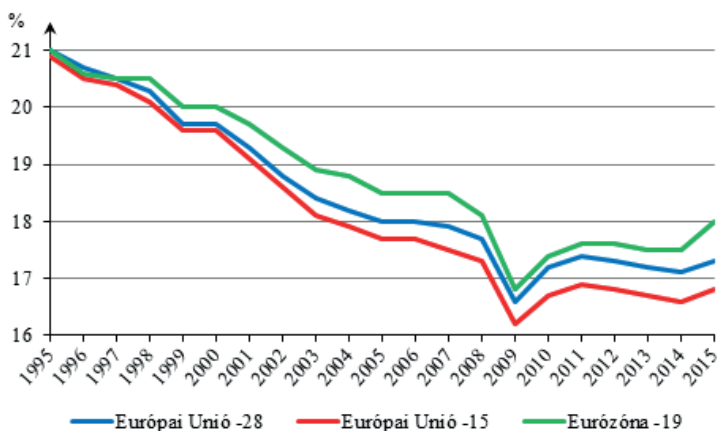

Saját szerkesztés
Adatforrás: Eurostat

Az *ipar* bruttó hozzáadott értékének aránya 1995 és 2009 között folyamatosan csökkent, majd 2010-től növekedni kezdett, de 2015-ben a 28 tagállamban együttesen még 3,7 százalékponttal volt alacsonyabb a húsz év előttinél. Az országonkénti csökkenés 0,4-10,9 százalékpont közötti mértéket képviselt. A tizenötöknél 4,1, az eurózóna tagállamaiban 3 százalékponttal szorult vissza, három nemzetgazdaság esetében azonban – 0,2, 1,3, ill. 1,7 százalékponttal – felértékelődött az ágazat bruttó hazai össztermék előállításban betöltött szerepe.

8. ábra

Az ipar bruttó hozzáadott értéke a GDP %-ában

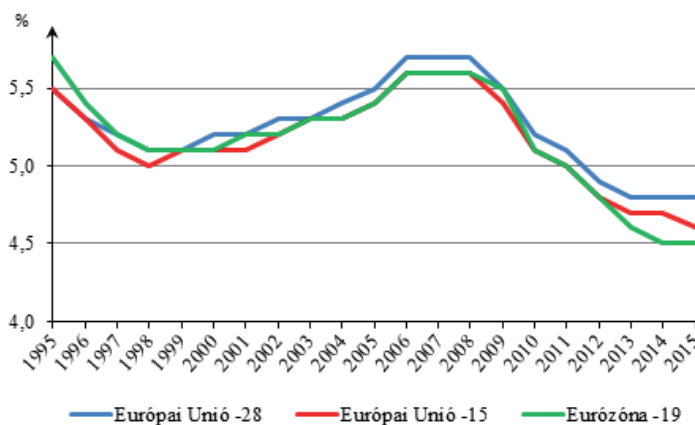

Saját szerkesztés
Adatforrás: Eurostat

Az építőipar aránya szintén mérséklődött, de a bruttó hazai termék előállításában uniós átlagban képviselt 5% körüli súlyának megfelelően kisebb mértékben a többi ágazaténál, az uniós tagállamok átlagában 0,7 százalékponttal. A 28 uniós tagállam közül 18 esetében az ágazat bruttó hozzáadott értékének GDP-hez viszonyított aránya 0,3 és 5,4 százalékpont közötti mértékkel csökkent, négy esetében lényegében változatlan maradt, hat tagállamban 0,5 és 2,4 százalékpont között emelkedett.

9. ábra

Az építőipar bruttó hozzáadott értéke a GDP %-ában

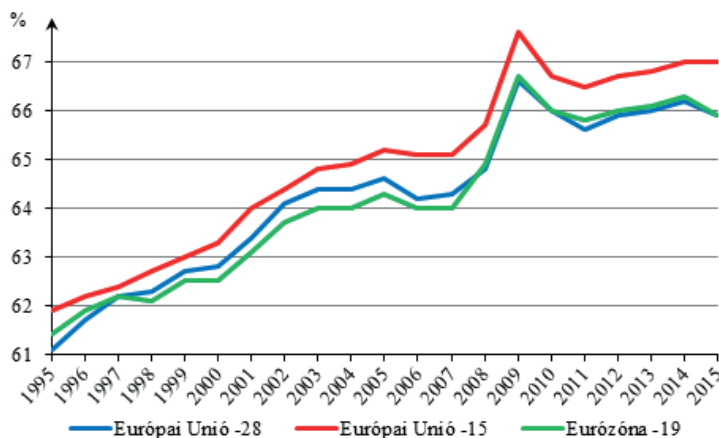

Saját szerkesztés
Adatforrás: Eurostat

A szerkezeti változás legnagyobb mértékben a *szolgáltatásokat* érintette, amelyek GDP előállításban betöltött szerepe az Európai Unió átlagában 4,8, a már 2004 előtt is uniót alkotó 15 tagállamban ennél is magasabb mértékkel, együttesen 5,1 százalékponttal nőtt két évtized alatt. A növekedés üteme 2007-2009 között, az USA-beli ingatlanpiaci válság világszintű kiterjedésének időszakában erősödött fel, 2010 óta pedig minimális, -0,4 és 0,2 százalékpont közötti ingadozással állandósult ezen ágazatok bruttó hazai termék egészéhez viszonyított aránya. Uniós átlagban 2015-re a GDP közel kétharmada a szolgáltatási ágazatokból származott, azon belül a legmagasabb, 2,1 százalékpontos növekedést a szakmai, tudományos, műszaki szolgáltatási terület mutatta az elmúlt húsz esztendő átlagában. Kisebb mértékben, 0,8-0,9 százalékponttal nőtt az infokommunikációs szolgáltatások, az ingatlanügyletek, illetőleg a közigazgatási, védelmi, oktatási, egészségügyi és szociális tevékenységek szerepe. 0,2 százalékponttal, azaz alig változott a pénzügyi és biztonsági, a művészeti, szórakoztató és szabadidő eltöltést segítő és egyéb szolgáltatások, valamint a háztartások tevékenységének GDP aránya. Össztagállami relációban mérséklődött a kereskedelem, a szállítás, a szálláshely-szolgáltatás és a vendéglátás szerepe.

10. ábra

A szolgáltatási ágazatok bruttó hozzáadott értéke a GDP %-ában

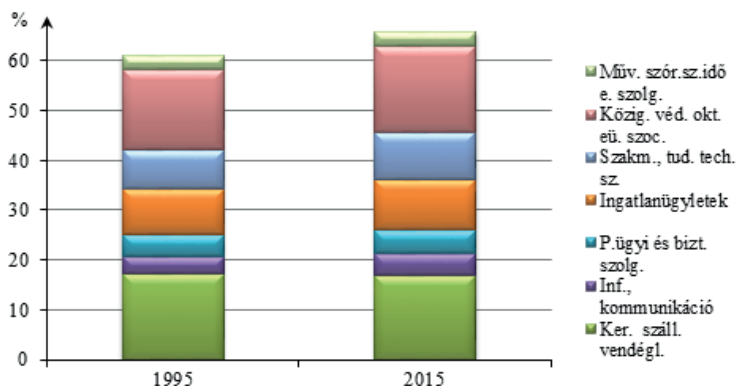

Saját szerkesztés
Adatforrás: Eurostat

A szolgáltatások az egyes nemzetgazdaságok bruttó hazai termék előállításában együttesen ugyan különböző arányú, de folyamatos növekedést mutattak, a nemzetgazdaságok legheterogénebb területét képezik, és összetételük tükrözi az egyes országok sajátosságait.

11. ábra

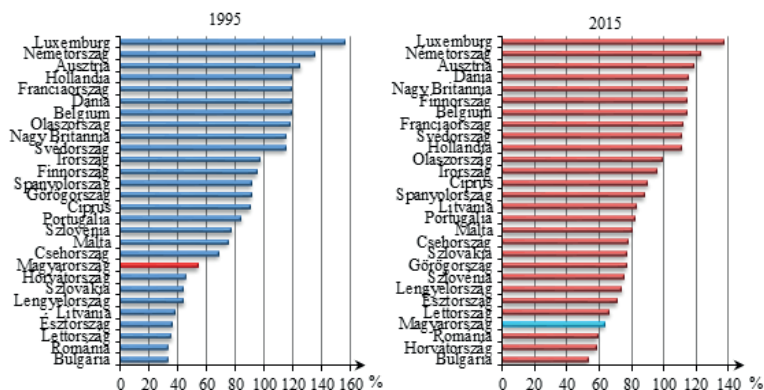
A szolgáltatási ágazatok bruttó hozzáadott értékének GDP-hez viszonyított aránya az Európai Unió 28 tagállamában

Saját szerkesztés
Adatforrás: Eurostat

A nemzetgazdaságok fejlettségét szintén jól jellemző mutató az egy lakosra jutó vásárlóerő-értéken mért fogyasztás, illetve annak az Európai Unió átlagához viszonyított változás

Az Európai Unió tagállamainak sorrendje a vásárlóerő paritáson számított egy főre jutó fogyasztás alapján

Saját szerkesztés
Adatforrás: Eurostat

Ha megvizsgáljuk az egyes kategóriákba sorolt országok főbb jellemzőit, azt tapasztaljuk, hogy az *Észak csoportba* tartozó országokban az egy főre eső bruttó hazai termék az Európai Unió átlagát 15-25%-kal meghaladja. Az elmúlt két évtizedben ez az előny csekély mértékben csökkent, és természetesen az ide tartozó 11 tagországban is végbementek strukturális változások. Luxemburgot célszerű e tekintetben külön kezelni, mert a nemzetgazdaság méretéhez képest jelentős a nem rezidens munkavállalók aránya, és a gazdaság szerkezete markánsan eltér a többi országétól. Az egy főre jutó luxemburgi GDP 1995-ben az Európai Unió átlagának 222%-a, 2015-ben pedig 264%-a volt. A legnagyobb előrelépés Írországban ment végbe: az egy főre eső bruttó hazai termék 1995-ben alig haladta meg az uniós átlagot, annál csupán 3%-kal volt magasabb, míg 2014-ben¹ már annak csaknem másfélszeresét, 137%-át tette ki. Ezzel Írország gazdasági fejlettsége az uniós rangsor második helyét jelentette. Növelte a relatív gazdasági teljesítményét Hollandia is, a jelzett 20 év alatt 123%-ról 128%-ra, és ezzel az Európai Unió harmadik legfejlettebb tagországaivá vált. A magas fejlettségűek közé tartozik még Ausztria, amelynek egy főre eső bruttó hazai terméke ugyancsak az uniós átlag 128%-a, Dánia ahol az egy főre jutó GDP az uniós átlag 127%-a, valamint Németország és Svédország, ahol az egy főre eső bruttó hazai termék az uniós átlagnak egyaránt 124%-a. Az Európai Unióban e hét országban rögzíti a statisztika jelenleg a legnagyobb teljesítményt. Hasonló gazdasági fejlettséget tapasztalhatunk három – Unión kívüli – európai országban: az uniós átlaghoz mérve az egy főre jutó GDP Svájcban 162%, Norvégiában 160%, míg Izlandon 123%. Az Észak csoportba tartozó további négy tagország gazdasági teljesítménye ugyanezen mutató alapján: Belgium 119%, Finnország 109%, Nagy-Britannia 108%, Franciaország 106%.

Az Észak csoport országaiban az egy főre eső fogyasztás is a GDP-hez hasonló mértékű az uniós átlaghoz viszonyítva: a 2015. évi adatok szerint Luxemburgban 137%, a többi országban 111 és 123% között szóródik; egyetlen kivétel Írország, ahol az egy főre jutó

¹ Az ír statisztikai szervezet 2015-ben változtatott a számbavétel módszertanán, ezért az 1995 óta bekövetkezett változás tendenciájának vizsgálatokor a 2014. év adatai szerepelnek az összehasonlításban.

fogyasztás az uniós átlagot sem éri el, annak 96%-a. Norvégiában és Svájcban értelem-szerűen magasabb az egy főre eső fogyasztás: 133%, illetve 128%. Az e csoportba tartozó országok gazdasági szerkezete nagyon hasonló.

A kiemelt ágazatok hozzáadott értékét tekintve a bruttó hazai termék arányában a *mezőgazdaság* mutatója az elmúlt két évtizedben jelentősen csökkent: a legtöbb ország-ban a mezőgazdaság részaránya a felére mérséklődött. A mezőgazdaság GDP-hez hoz-záadott értékének legmagasabb arányát 1995-ben Írországból képviselte 5,8%-kal, az eltelt 20 évben egyben ott csökkent legnagyobb mértékben az arány: 2014-re 1,3%-ra. Az ágazat össz-GDP-hez viszonyított hozzáadott értékének aránya Izland esetében volt még kiemelkedő: 1997-ben 8,2%-os, amely 2015-ig 5,3%-ra csökkent, ez az e fejlettségi csoportba tartozó európai országok közül a legmagasabb arány. Az Észak csoport unióbeli országai közül a 2015. évi adatok alapján a legmagasabb agrár-hozzáadott érték arányt, 2,2%-ot Finnország gazdaságstatisztikai adatai tükrözik; mellette még két tagállamban, Franciaországban és Hollandiában, valamint a nem tagország Norvégiában van kiemelt szerepe a mezőgazdaságnak, mindegyikben 1,6%-ot képvisel a hozzáadott érték. Ezekben az országokban a mezőgazdaság szerepe meghaladja az 1995. évi 2,3%, illetve a 2015-ös 1,4%-os uniós átlagot is. Két országban, Ausztriában és Dániában ez az arány 1,1% volt 2015-ben, a többiben nem érte el az 1%-ot.

Az utóbbi két évtizedben fokozatosan csökkent az *ipar* szerepe az országcsoport gaz-daságában. Az ágazat GDP-hez viszonyított hozzáadott értéke a legnagyobb mértékben Nagy-Britanniában mérséklődött, 8,3 százalékponttal, míg Finnországban 7,5 százalékponttal. Az országok többségében 2-6 százalékponttal szorult vissza az ipar a bruttó hazai termék előállításában. Ugyanakkor Németországban alig, mindössze 0,4 százalékponttal csökkent a részesedése. 1995-ben a legnagyobb súlya az iparnak Finnországban volt, ahol a GDP egynegyedét, 25,3%-át adta, és ugyanilyen volt ez a részarány Norvégiában is. Németországban ebben az évben az ipar hozzáadott értéke a bruttó hazai termék 23,7%-a, Írországból 23,6%-a volt. Az országcsoport gazdasági teljesítményének átlagosan egyne-gyedét az ipar szolgáltatta, a legalacsonyabb mértékben Franciaországban, ahol ez a része-sedés 17,2%, illetve Luxemburgban, ahol pedig 13,4% volt. A gazdaságilag legfejlettebb országok közül 2015-ben az ipar szerepe Norvégiában volt a legjelentősebb: részaránya meghaladta a GDP egynegyedét, 25,1% volt, az EU Észak csoportjának országai közül e vonatkozásban Németország mutatója volt legmagasabb, 23,3%. Az ipar hozzáadott értéke Írországból érte még el a GDP egyötödét, 2014-ben annak 23,3%-át tette ki, és megköze-lítette azt Ausztria, ahol 19,5%, illetve a nem tagállam Svájc, ahol 19,4% ez az arány. A GDP termelésében a legkisebb súllyal a luxemburgi gazdaságban képviseltette magát az ipar 2015-ben, ahol a hozzáadott érték 6,3%-át jelentette. A második legalacsonyabb arányt, 11,8%-ot Nagy-Britannia ipara képviselte, majd ezt követte Franciaországé, ahol a GDP 12,6%-a származott az iparból. Az Észak csoport országaiban az ipar szerepe általában nem érte el az uniós átlagot, amely 1995-ben 21%, míg 2015-ben 17,3% volt, kivéve a már említett Németországot és Írországot, valamint Ausztriát /19,5%/, Finnországot /17,8%/ és Svédországot /18%/.

Az *építőipar* GDP előállításban betöltött arányában kisebb mértékű visszaesés mutat-kozott a stabilabb gazdasággal bíró Északi csoport államaiban: ötnél – az ír gazdaságban 2,9, Németországban 2,1, Ausztriában 1,5, Luxemburgban 1,1, Hollandiában pedig 0,7 százalékponttal – mérséklődött az ágazat bruttó hazai termék előállításban betöltött szerepe, de 1995-höz képest visszaesést /-1 százalékpont/ mutatott Svájc is. Belgiumban, Dániában és Franciaországban a 20 év előtti arányt képviselte az építőipar hozzáadott értékének

aránya, és mérsékelt növekedés mutatkozott a brit /0,5/, a svéd /0,9/, a finn /1,2/, valamint a hasonló fejlettségű nem uniós norvég /2,2/ gazdaságban.

A *szolgáltatások* hozzáadott értékének legnagyobb hányadát adó ágazata, a kereskedelem, szállítás, turizmus az Észak országcsoporton belül a legjelentősebb a kiemelkedő turisztikai ágazattal rendelkező Ausztriában, ahol a bruttó hozzáadott érték egyötödét állítja elő a turizmus és a szállítás: 1995-ben 20,2%-ot, két évtizeddel később 20,4%-ot. Ennél is nagyobb részarányt képvisel e terület Svájcban, csaknem a GDP egynegyedét éri el a turizmus és a szállítás hozzáadott értéke, 1995-ben 23,4%-ot, míg 2015-ben 23,8%-ot. Az infokommunikáció a legnagyobb részarányt Írországban képviseli, amely a két évtized alatt 5,9%-ról 7,5%-ra emelkedett. Ezt követi Nagy-Britannia 4,4%-kal, illetve 2015-ben 5,8%-kal. A pénzügyi és biztosítási szolgáltatások – az ország sajátos helyzeténél fogva – kiemelkedő szerepet töltenek be Luxemburgban, ahol az ágazat hozzáadott értéke 1995-ben meghaladta a bruttó hazai termék egyötödét, annak 21,8%-át, míg húsz évvel később már egynegyedét, 24,8%-át adta, Svájcban 1995-ben 8,5%-át, 2015-ben 9,3%-át. Az ingatlanügyletek bruttó hazai termék előállításban betöltött szerepe a csoport országaiban Ausztria, Finnország, Franciaország és Írország kivételével 1995 óta csökkent, három tagállamban – Nagy Britannia, Finnország, Franciaország – azonban még 2015-ben is 10%-ot meghaladó arányban járult hozzá. A szakmai, tudományos és műszaki tevékenység GDP aránya viszont a csoport minden államában megnőtt, és 2015-re megközelítette, a belga, a holland, a francia, a brit és a német gazdaság esetében meghaladta a 10%-os hozzájárulási mértéket. A közszolgáltatások ezen államok GDP előállításában a kereskedelem, szállítás, turizmus ágazatokhoz hasonló nagyságrendet képviselnek. A közigazgatás, a védelem, az oktatás, az egészségügy és a szociális ellátás államonként eltérő, de közel állandó arányú volt 1995 óta, az eltelt húsz esztendő változásai -1 és 2 százalékpont között ingadoztak.

Az Olaszország, Spanyolország, Portugália, Görögország, Ciprus, Málta alkotta *Dél csoport* országainak közös jellemzője, hogy az egy főre jutó bruttó hazai termék egyikük esetében sem éri el az Unió átlagát, attól 4-32%-kal marad el.

Hasonló képet mutat az egy főre eső fogyasztás is, amely 2015-ben az Unió átlagának 77-99%-a közötti arányt képviselt. A csoport államai közül Olaszország mutatója a legmagasabb, a sor végén pedig Görögország áll.

A *mezőgazdaság* GDP előállításban betöltött szerepe az 1995 óta eltelt időszakban ezen tagállamok esetében is visszaszorult, mégpedig az Északi csoporténál is jelentősebb mértékben. Ciprus és Portugália mezőgazdaságának hozzájárulása a GDP-hez a hozzáadott érték mutató szerint 2015-ben alig több mint kétötöde volt a 20 esztendővel korábbinak. Málta és Görögország nemzetgazdaságában valamivel kisebb, mintegy 50%-os az aránycsökkenés, míg Spanyolország bruttó hazai termék előállításában háromötödre, Olaszország esetében kétharmadára csökkent az ágazat súlya ezen relációban. Az ágazat volumene is csupán a két utóbbi államban nőtt, Olaszországnál 7, Spanyolországnál viszont közel 40%-kal. Portugáliában a 20 esztendővel korábbival azonos a volumen, Görögországban viszont 12, Ciprusnál pedig 64%-kal csökkent.

Az *ipar* bruttó hazai termék előállításban képviselt súlya a mezőgazdaságénál kisebb mértékben, de a csoport valamennyi tagállamában visszaesett. A csökkenés a legnagyobb arányú Málta esetében volt, ahol az ágazat 2015-ben a 20 év előtti szintnek mindössze 47%-át adta. Ciprus gazdaságában valamivel kisebb mértékű volt az ipar visszaszorulása, és 1995-höz képest az ágazat a hozzáadott érték 53%-át állította elő. A csoport másik négy államában a húsz év előttihez viszonyítva 80% körüli GDP-n belüli arányt képviselt az ipari ágazat.

Az uniós tagállamok közül az *építőipar* legnagyobb arányú visszaesése a gazdasági válságtól leginkább sújtott körben, a Dél csoportba tartozó valamennyi országban bekövetkezett: Ciprus esetében 5,4, Spanyolországban 3,5, Görögországban 3 százalékponttal csökkent az ágazat GDP előállításban betöltött szerepe.

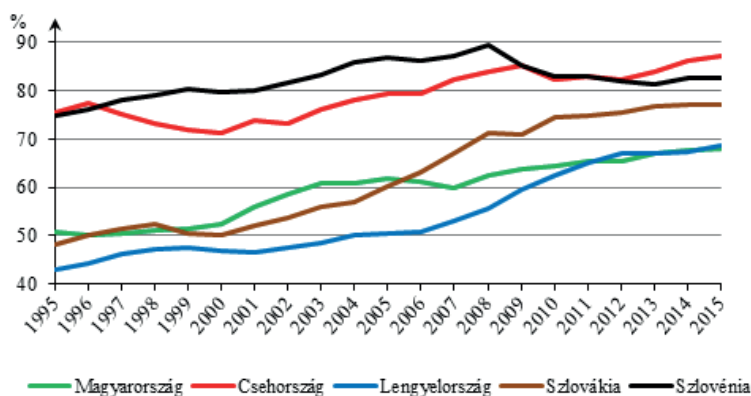
A *szolgáltatások* révén előállított bruttó hazai termék aránya az 1995-2015 közötti időszakban a csoport valamennyi országában az Unió átlagát meghaladó mértékben nőtt. A legmagasabb arányú, 12,9 százalékpontos volt a változás Málta esetében, 10,2 százalékponttal növekedett az ágazat szerepe Ciprusnál, 7 százalékpont körüli arányemelkedés következett be Portugália, Spanyolország és Görögország esetében. Az ágazat legalacsonyabb mértékű, 5,7 százalékpontos aránynövekedése az olasz GDP előállításában mutatkozott. A szolgáltatás alágazatainak bruttó hazai termék-előállításban képviselt arányváltozásában is nyomon követhető a tagországok gazdaság szerkezetének átalakulása. A kereskedelem, szállítás, vendéglátás tradicionálisan magas 20-28% közötti arányban járult hozzá 1995-ben a GDP előállításához. A 2008-as válság azonban – a külpiazi függőség következtében – leginkább ezen csoport országainak gazdaságát vetette vissza a 2004 előtt csatlakozott tagállamok közül. Emellett itt jelentkezett legintenzívebben a migrációs válság is. Ezek együttes hatására az ágazat bruttó hazai termék előállításban betöltött súlya 18,5-22,2% közöttire mérséklődött, Portugália kivételével minden országban csökkent. A legmagasabb arányban, 7,5 százalékponttal Málta esetében, az 1995. évi 26,6%-ról 2015-re 19,1%-ra. Az ágazat ciprusi gazdaságban 1995-ben betöltött 28,4%-os aránya 2015-re 6,2 százalékponttal esett vissza. A szerepmérséklődés Görögországnál 3 százalékpontos volt, a GDP előállításban 1995-ben egynegyedes arányt elérő ágazat teljesítménye 2015-re alig haladta meg az egyötödöt. Az infokommunikáció bruttó hazai termék előállításban betöltött szerepe 1995-ben a csoport országainak mindegyikében az Unió átlaga alatt volt. 2015-re csupán két tagállamban – Ciprus és Málta – esetében történt lényeges változás. Cipruson az ágazat szereplői a GDP uniós átlaggal megegyező 4,4%-át, míg Máltán annak 5,8%-át állították elő, a változás húszéves folyamatában 2,1, ill. 2,6 százalékponttal megnövelve az ágazat szerepét. A pénzügyi és biztosítási szolgáltatások bruttó hozzáadott értéke 1995-ben Portugáliában /5,4%/, Cipruson /4,8%/, és Spanyolországban /4,4%/, növelte a legmagasabb arányban a GDP értékét. Két évtized elteltével az Ibériai félsziget két országában – a gazdasági válság következményeként – visszaszorult, ellenben Ciprus és Málta bruttó hazai termék előállításában több mint kétszeresére nőtt – 10,7%, ill. 5,9% – az ágazat szerepe. A Dél csoport országainak bruttó hazai termék-előállításában jelentős mértékű volt az ingatlanügyletek arányváltozása. Míg az Unió egészében 1995-2015 között mindössze 0,8%-kal, addig ezen tagállamokban – Málta kivételével – 3,4-5,4 százalékponttal nőtt az ágazat szerepe. A változás következtében Görögországban a bruttó hazai termék előállításához az ágazat 15,8%-kal, Olaszországban 12,5%-kal, de még Portugáliában és Spanyolországban is 10%-ot meghaladó arányban járult hozzá. A szakmai, tudományos és műszaki szolgáltatások hozzáadott értékének GDP aránya 1995-ben a csoport országai közül egyedül Olaszországban közelítette az Unió átlagát. 2015-re a tevékenységcsoport bruttó hazai termék előállításban betöltött szerepe több nemzetgazdaságban változott: legnagyobb mértékben Málta esetében, ahol közel kétszeresére nőtt, és annak 10,6%-át állította elő; 1,5-szeresére emelkedett a spanyol, és 1,4-szeresére a ciprusi nemzetgazdaságban. A közszolgáltató ágazatok GDP előállításban betöltött szerepe a csoport országaiban 0,5-3,5 százalékponttal nőtt az 1995 óta eltelt két évtized folyamán. A változás iránya két jól elhatárolható intervallumra bontható: a legmagasabb relatív teljesítmény 2009 körül

jelentkezett, a ciklus első 14 évének növekedése 1,5-5,2 százalékpont volt. Ezt követően a vizsgált tartam végéig csökkenő irányzatú a mutató, a csökkenés mértéke a ciklus végéig 0,7- 2,3 százalékpont volt.

Az egy főre jutó bruttó hazai termék értéke a *Visegrádi-Balti* csoporthoz tartozó uniós tagállamokban és *Szlovéniában* sem érte el az Unió átlagát. 2015-ben azt leginkább Csehország közelítette meg 87%-os mutatójával, majd Szlovénia és Szlovákia következett. Észtország és Litvánia mutatója egyaránt 75%-on állt. Lengyelország egy főre jutó GDP-je az uniós átlag 69%-a, Magyarországé 68%-a volt.

13. ábra

A visegrádi tagállamok egy főre jutó GDP-je az EU 28 százalékában

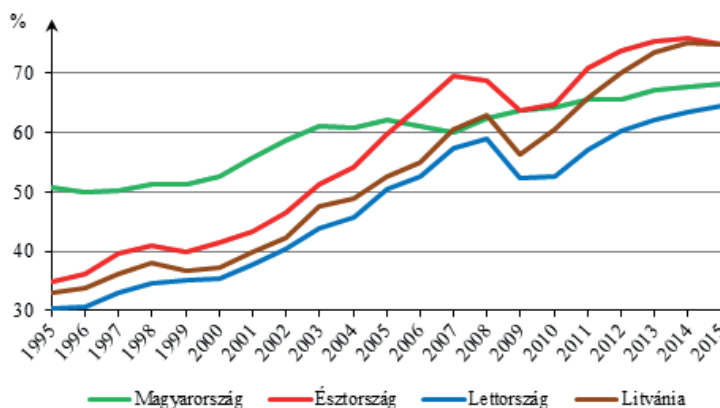
Saját szerkesztés
Adatforrás: Eurostat

A csoport utolsó helyén Lettország állt az Unió átlagához képest 64%-os aránnyal. Az 1995. óta eltelt időszak folyamatai azonban azt mutatják, hogy hazánk lemaradása ezen időszakban fokozódott, az átlaghoz közelítés üteme a többi hasonló, vagy kedvezőtlenebb arányt mutató tagállaméhoz képest lassult, és Magyarország a 8 államból álló csoport harmadik helyéről 2015-re a hetedikre csúszott vissza.

A csoport országaiban az egy főre jutó fogyasztás az Unió átlagának 63-78%-a. Az eltelt két évtized alatt e mutató alapján jelentősen változott a csoportbeli tagállamok sorrendje. 1995-ben az első helyen Szlovénia állt az uniós átlag 77%-ának megfelelő fogyasztással, Magyarország pedig Csehország után a harmadik helyet foglalta el 54%-os mutatóértéssel. A balti országok 35-38%-kal a csoport sereghajtói voltak. 2015-ben az Unió átlagát Litvánia közelítette meg leginkább a maga 83%-ával, míg Magyarország a csoport utolsó, és az uniós sor 20. helyéről a 25.-re csúszott vissza.

14. ábra

A balti tagállamok és Magyarország egy főre jutó GDP-je az EU 28 százalékában

Saját szerkesztés
Adatforrás: Eurostat

1. tábla

A Visegrádi-balti országok és Szlovénia egy főre jutó GDP-jének Európai Unió átlagához viszonyított változása

Rangsor	Tagállam	Egy főre jutó GDP az EU-28 %-ában		
		1995	2015	Változás
1.	Csehország	75,7	87,2	11,5
2.	Szlovénia	75,0	82,7	7,7
3.	Szlovákia	48,0	77,2	29,2
4.	Észtország	34,9	74,7	39,8
5.	Litvánia	32,9	74,7	41,8
6.	Lengyelország	42,8	68,5	25,7
7.	Magyarország	50,7	68,2	17,5
8.	Lettország	30,3	64,4	34,1

Saját szerkesztés
Adatforrás: Eurostat

A mezőgazdaság GDP előállításban betöltött szerepe 1995 óta – akárcsak az Unió más tagállami csoportjaiban – ezen országokban is lényegesen – két évtized alatt több mint 40%-kal – csökkent. Az ágazat bruttó hozzáadott értékének GDP aránya a legmagasabb – 70%-ot meghaladó – mértékben a litván és a lett gazdaságban esett vissza, és Magyarorszáé is 50%-kal mérséklődött. Legkevésbé – mintegy 35%-kal – pedig a szlovák gazdaságban csökkent a szerepe. Így 2015-ben az ágazat a bruttó hazai termék 2,1-3,5%-át adta, a legmagasabb arányú bruttó hozzáadott értéke a magyar nemzetgazdaságban mutatkozott.

1995 és 2015 között az *ipar* GDP előállításban betöltött szerepe a csoport országaiban a mezőgazdasághoz viszonyítva alacsonyabb ütemben mérséklődött, illetve Csehországnál 0,2, Magyarországnál 1,7 százalékponttal nőtt. A legmagasabb arányú hozzáadott-érték

csökkenés, 7,9 százalékpont Lettországnál mutatkozik, csaknem kétszerese a szlovák és az észt gazdaságénak. Az ágazat GDP előállításban képviselt súlya a csoporthoz tartozó országok bruttó hazai termék előállításában az Unió összetagállami általános tendenciáját követve 2009-ig csökkent, majd 2010-től ismét növekedésnek indult, de még 2015-ben sem érte el a húsz év előtti arányt.

A Visegrádiak közül csupán a szlovák GDP előállításában nőtt az *építőipar* szerepe 1995-höz képest 2,4%-kal, a többi visegrádi ország és Szlovénia nemzetgazdaságában ebben a relációban mérséklődött az ágazat súlya. A balti tagállamokban a lettországi építőipar GDP arányos teljesítménye az eltelt húsz esztendő alatt 1,6%-kal emelkedett, Litvániában szinten maradt, Észtországban 0,4%-kal csökkent.

A bruttó hazai termék-előállításban a *szolgáltatási* ágazat súlya a többi tagállaméhoz hasonlóan a Visegrádi-Balti államok és Szlovénia esetében is megnőtt az elmúlt két évtizedben. A változás a csoport országai közül legkevésbé Magyarországot – 1,8 százalékponttal – érintette. A legnagyobb mértékű, 11,1 százalékpontos növekedés pedig a lett gazdaságban következett be, de jelentős, 8,5 százalékpontos volt a litván gazdaságé is. A csoport többi országában az ágazat szerepe 2,1-4,6 százalékponttal nőtt.

Az alágazatok közül a kereskedelem, szállítás, vendéglátás szerepe csupán Litvánia esetében nőtt számottevő – 6,9 százalékpontos – mértékben, 2015-ben előállítva ezzel a GDP 28,2%-át, amely az uniós tagállamok közül a legmagasabb arányt jelenti. Az alágazat szerepe két tagállam, Csehország és Észtország gazdaságában csökkent, a csoport többi országában – az Észak, ill. a Dél csoportot alkotó államokéval szemben – viszont nem történt negatív irányú GDP-re vetített arányváltozás.

Az infokommunikációs alágazat teljesítménye viszont felértékelődött az elmúlt húsz évben, mégpedig az Unió átlagát meghaladó mértékben – 0,9-1,9 százalékponttal. A kétségtelen fejlődés mellett azonban meg kell jegyezni, hogy az alágazat súlya Csehország és Észtország kivételével még nem érte el az uniós átlagot. Akárcsak a pénzügyi és a biztosítási szolgáltatásoké, amelyek a csoport valamennyi országában az Unió egészénél alacsonyabb hozzáadott értékarányt képviselnek, néhány tagállam – Szlovákia, Magyarország, Szlovénia – esetében pedig az eltelt húsz év folyamán még csökkent is a GDP előállításban betöltött szerepük.

Ingatlanügyletekből a csoport országai bruttó hazai termékének 4,7-11,8%-a származott 2015-ben, a legalacsonyabb arányt a lengyel, a legmagasabbat a lett gazdaságban képviselte az alágazat. Litvániában, Szlovéniában és Szlovákiában pedig mérséklődött – 0,2-1,8 százalékponttal – a gazdasági súlya 1995-höz képest. A szakmai, tudományos és műszaki szolgáltatások jelentősége ezen államok gazdaságában szintén növekedett. 1995 óta a GDP-arányos bruttó hozzáadott értéke 0,2-3,9 százalékponttal nőtt, és 2015-ben annak 5,9-8,6%-a ezekből származott. Hazánkban az alágazat szerepe 2,6 százalékponttal felértékelődött, és a nemzetgazdaság teljesítményének 7,5%-a e tevékenységekből származott.

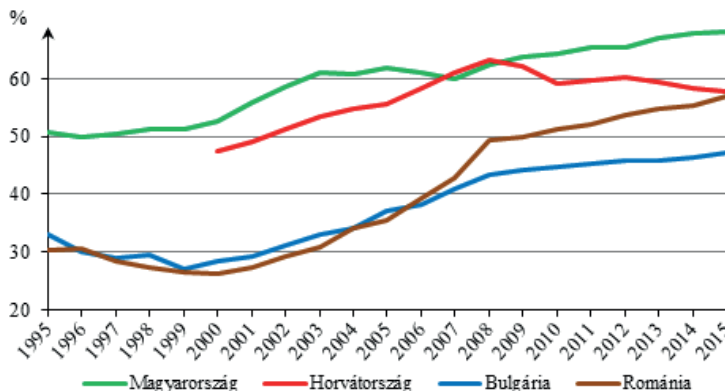
A közigazgatás, védelem, egészségügyi és szociális terület GDP előállításban betöltött szerepe az eltelt húsz esztendőben Csehország és Szlovénia kivételével a csoport többi államában 0,6-3,6 százalékponttal mérséklődött, azonban még így is jelentős, 12-14,5%-os arányt képvisel. Magyarország 2015-ös bruttó hazai össztermékének előállításában aránya 14,5% volt.

Az Európai Unió gazdaságilag leginkább elmaradt három országa – Bulgária, Románia és Horvátország – alkotják a *Balkáni csoportot*. E három tagállam GDP volumenének eltelt két évtizedes növekedése meghaladta az Unió átlagát – Horvátországé az 1995. évi 1,47-szeresére, Romániáé 1,63-szorosára, Bulgáriáé pedig 1,66-szorosára nőtt, miközben

a 28-ak átlaga 1,4-szeresére, a régi tagállamoké 1,37-szorosára, az euróövezetbe tartozóké 1,34-szorosára emelkedett. Azonban az egy lakosra jutó GDP értéke az EU 2015. évi átlagának Horvátországban 58%-a, Romániában 57%-a, Bulgáriában pedig 47%-a volt. Az előbbi mutató e három tagállamban kétségtelenül pozitív változást tükröz. Horvátország 2000 óta szolgáltat az EUROSTAT számára ilyen adatot, annak alapján az egy lakosra jutó GDP 10 százalékponttal, Romániában 20 év alatt 27 százalékponttal, Bulgáriában ezen időszakban 14 százalékponttal nőtt az értéke.

15. ábra

A balkáni tagállamok és Magyarország egy főre jutó GDP-je az EU 28 százalékában

Saját szerkesztés
Adatforrás: Eurostat

Az egy főre jutó fogyasztás mutatója alapján a csoport országai 2015-ben az Unió utolsó három helyét foglalták el. A leginkább szembetűnő Horvátország visszacsúszása: az 1995. évi 21. helyről 2015-re a 27. helyre esett vissza. A gazdaság fejlődése mindhárom tagállamban lényeges és jelentős mértékű átrendeződést hozott a GDP előállítás ágazati megoszlásában.

A legnagyobb mértékben a csoport minden országában a *mezőgazdaság* szerepe szorult vissza, Romániában 13,9, Bulgáriában 8, Horvátországban pedig 2,6 százalékponttal. Így 2015-ben a román bruttó hazai termék 4,2%-a, a bolgár 4,1%-a, a horvát 3,4%-a származott a mezőgazdaságból. Az *ipar* hozzájárulása a GDP előállításához 20 év távlatában a csoport két államában, Horvátországban 4, Romániában 6,1 százalékponttal szintén mérséklődött, Bulgária esetében viszont 1,3 százalékponttal megnőtt. 2015-ben a horvát GDP 18%-át, a bolgár 20,3%-át, a román pedig 23,6%-át az ágazat állította elő. 2015-ben az *építőipar*-ból származott a horvátországi bruttó hazai termék 4,3%-a, a bolgár 3,8%-a és a román 5,8%-a. 1995 óta az ágazat GDP előállításban betöltött aránya kismértékben, rendre 0,6, 0,2, ill. 0,5 százalékponttal csökkent.

A *szolgáltatások* szerepe a többi uniós tagállaméhoz hasonlóan e három legkevesbé fejlett nemzetgazdasággal bíró tagállamban is lényegesen megnőtt. Horvátország, illetve Bulgária 2015. évi GDP-jének 58,2%-át, Romániában annak 54,1%-át az ágazat termelte meg. Az eltelt 20 esztendő folyamán Romániában 14,8 százalékpontos aránynövekedés történt. Az alágazatok közül a szakmai, tudományos és műszaki szolgáltatások súlya 5 százalékponttal 6,9%-ra, a közigazgatás, védelem, oktatás, egészségügy és szociális szolgáltatásoké 4,1 százalékponttal 9,9%-ra, az infokommunikációé 2,1 százalékponttal 5,1%-

ra nőtt. Legkevesbé, 1,2 százalékponttal az ingatlanügyletek szerepe változott, és ezzel az ágazat a GDP 8,5%-át állította elő 2015-ben. A kereskedelem, szállítás, vendéglátás aránya 2,6 százalékponttal 16,8%-ra emelkedett, a pénzügyi és biztosítási szolgáltatásoké ellenben 3,1 százalékponttal 3,8%-ra zsugorodott.

Bulgáriában az ágazatok közül a kereskedelem, szállítás, vendéglátás 19,1%-os arányt képviselt a bruttó hazai termék előállításában 2015-ben. Az ágazat aránya 3,7 százalékponttal nőtt 1995 óta. Közel kétszeresére, 4,6%-ra változott az infokommunikáció súlya, és 3,3 százalékponttal 12,5%-ra emelkedett a közigazgatás, védelem, oktatás, egészségügy és szociális szolgáltatásoké. Szintén nőtt – 1,9 százalékponttal – a pénzügyi és biztosítási szolgáltatásoké, és ezek 2015-ben a GDP 6%-át adták. Szokatlanul jelentős visszalépés mutatkozik a szakmai, tudományos és műszaki szolgáltatások vonatkozásában: az ágazat 1995. évi 12,5%-os hozzájárulás-aránya 2015-re – az Unión belül egyedül Bulgáriában – 5,4%-ra zsugorodott. Az ingatlanügyletek hozzájárulása lényegesen kisebb mértékben, 0,8 százalékponttal 8,5%-ra csúszott vissza.

Horvátország nemzetgazdaságában a szolgáltatási ágazaton belül a kereskedelem, szállítás, vendéglátás ágazat bruttó hazai termék előállításban betöltött szerepe volt a legmagasabb 2015-ben, 18,3%, 0,5 százalékponttal alacsonyabb az 1995. évinél. A közigazgatás, védelem, oktatás, egészségügy és szociális szolgáltatások a GDP 12,7%-át adták, 1,2 százalékpontos emelkedés mellett. Az ingatlanügyletek hozzájárulása 8,7% volt 2015-ben, 20 év távlatában arányuk mindössze 0,2 százalékponttal nőtt. A szakmai tudományos, és műszaki szolgáltatások szerepe megkétszereződött, 2015-ben a GDP 6,8%-a ezen ágazatból származott. 2,1 százalékponttal 5,5%-ra emelkedett a pénzügyi és biztosítási szolgáltatások hozzájárulása is.

Összegzés

Az 1995-2015 közötti időszakban jelentősen változott az Európai Unió tagállamaiban az egyes ágazatok bruttó hozzáadott értékének GDP előállításában képviselt aránya. A változások iránya közel sem volt egyenletes. Össztagállami szinten a mezőgazdaság által előállított bruttó hozzáadott értékarány 2005-ig csökkent, majd 1,5% körül állandósult. Az ipar súlya folyamatosan mérséklődött, mélypontját – 16,6% – 2009-ben érte el, azóta 17,1-17,4% között ingadozik. Az építőipar GDP arányos hozzáadott értéke kisebb ingadozásokkal 2008-ig mérsékelt növekedést mutatott, 2009-től azonban csökkenni kezdett, és a 4,8%-os arányt 2013 óta tartja. A szolgáltatások GDP előállításban képviselt szerepe 2010-ig fokozatosan nőtt 66%-ra, azóta minimális eltérésekkel tartja ezt a szintet. A kereskedelem, szállítás, vendéglátás ágazat térnyerése 2010-ig tartott, azóta 16,8-16,9% körül állandósult az ágazat bruttó hozzáadott érték-aránya. Az infokommunikáció – bár viszonylag alacsony, 4,4%-os arányt képvisel a GDP-hez való hozzájárulása – folyamatosan emelkedő pályát írt le 2010-ig, azóta pedig tartja azt a szintet. A pénzügyi és biztosítási szolgáltatások szerepe 2007-ig egyenletesen nőtt, majd a 2008-as visszaesést követően ismét emelkedésnek indult. 2009-2010-ben 5% körüli arányt mutatott, ami 2011-től beállt 4,8%-ra. Az ingatlanügyletek 2008-ig tartó növekedését 2009-2010-ben kisebb visszaesés követte, majd a hozzájárulási arányuk 10-10,1%-on állapodott meg. A szakmai tudományos, és műszaki szolgáltatások hozzáadott értékaránya az eltelt húsz esztendőben egyenletes növekedést mutatott, 2015-ben a GDP 9,8%-át adta. Az oktatás, egészségügy és szociális

szolgáltatások alágazat hozzáadott értékének GDP-hez viszonyított aránya 2009-ben érte el csúcspontját, azóta mérsékelt ütemben, évi 0,1-0,2 százalékponttal csökkent a súlya.

A nemzeti sajátosságok érvényesülése mellett megindult ágazati szerkezet átalakulásban jelentős szerepet játszott a 2008-2009 évek gazdasági válsága. A hagyományos, magas élőmunka-/energia-/anyagigényes – külterjes – ágazatok súlya mérséklődött, szerepüket a több innovációt alkalmazó ágazatok fokozatosan veszik át. Ezek a változások kevésbé érintették a technikai, technológiai kutatásokat kiemelten támogató, azok eredményét folyamatosan átvevő és alkalmazó, éppen ezért standard ágazati arány-összetételű nemzetgazdaságokban a bruttó hazai termék-előállítás ágazatok közötti megoszlását – Németország, Csehország. Nagyobb arányúak a leányvállalati termelő-, és szolgáltatási struktúrával működő, magas kitettségű nemzetgazdaságok – Görögország, Portugália, Spanyolország, valamint a 2004-ben és azt követően csatlakozottak – esetében.